

دانشنامه الکترونیکی: دریایی در یک لوح

● جواد حسن پور

عضو هیأت علمی بنیاد دائرة المعارف اسلامی

با گسترش فناوری الکترونیک و رایانه دریچه های جدیدی بر روی نسل جدید در دسترسی به اطلاعات گشوده شده است. دلایل مختلفی باعث جذابیت و کشش روزافزون به سوی استفاده از این فناوری در عرصه اطلاع رسانی وجود دارد. یکی از مزایای این فناوری های جدید برخورداری آنها از کمی حجم است که باعث می شود به ویژه در عرصه کالاهای فرهنگی نسخه ای الکترونیکی از کتاب های حجیم، مانند دانشنامه های چند جلدی تهیه شود از این رو نسخه الکترونیک این دانش نامه ها در حجم بسیار کم و عموماً هزینه کمتری در دسترس قرار می گیرد. اما در نشر دانشنامه ها و کتاب های الکترونیکی که در آغاز تنها به تبدیل نوشتار چاپی به نسخه الکترونیک آن بسنده می شد، دگرگونی هایی رخ داده است. این دگرگونی ها ناشی از امکانات دیگر نهفته در این فناوری است. این امکانات جدید که به تدریج مورد توجه قرار گرفته و استفاده شده اند، چند گونه اند:

این تصاویر متحرک ممکن است فیلم های ویدیویی، انیمیشن و پویانمایی باشد.

۳. امکان جست و جو

یکی از مهم ترین مزایای نسخه های الکترونیکی امکان جست و جوی در متن با کلید واژه های مختلف و متنوع است. در نسخه های چاپی تلاش می شد با ارائه نمایه ای در آخر کار این نقص جبران شود، اما ارائه نمایه ای کامل که تمام واژه های مورد نظر احتمالی یک خواننده را در برگیرد هم دشوار است. از این رو در نسخه الکترونیکی یک متن می توان هر واژه و یا اصطلاحی را جست و جو کرد و با سرعت و آسانی بیشتری به نتیجه دلخواه رسید.

اما شاید از نقاط ضعف استفاده از این دانشنامه ها ضرورت دسترسی به رایانه برای استفاده از آن است. امکانی که

۱. امکان قرار دادن و استفاده از پرونده های صوتی در نسخه

الکترونیک

یکی از خلأ های موجود در کتاب های چاپی نیاز به برقراری ارتباط شنیداری با خواننده و استفاده کننده از این کتاب ها بود که با فناوری جدید این امکان محقق شده است، (البته در این میان نسلی از کتاب های چاپی که در کنار نسخه چاپی با ارائه نوار کاست یا لوح فشرده همراه با کتاب تلاش می شد این نقص بر طرف شود هم وجود داشت که تلاش برای جبران این خلأ است). از این رو در دانشنامه های الکترونیکی جدید امکان این که بتوان به معرفی پدیده های شنیداری پرداخت فراهم شده است. این پدیده های شنیداری می تواند نمونه هایی از موسیقی سازهای مختلف، سرود ملی، و... باشد.

۲. امکان استفاده از تصاویر متحرک

منتشر شده است و در آن حتی کتاب شناسی پایان مقاله ها نیز گنجانده شده است.

دایرةالمعارف هاچینسون (Hutchinson Educational Encyclopedia2000)

یک دایرةالمعارف بسیار جذاب عمومی است که دارای بیش از ۵۳ هزار مقاله است. همراه با مقاله های آن که به بسیاری از پرسش های یک فرد پاسخ می دهد فایل های صوتی و تصویری نیز گنجانده شده است. از این رو استفاده کننده می تواند به نمونه هایی از موسیقی ملل و سبک های مختلف موسیقی، سرود ملی کشورها و... دست پیدا کند.

در کنار این اطلاعات یک اطلس کامل جغرافیایی جهان نیز گنجانده شده است که با کلید کردن بر روی آن می توان از نقشه های آن استفاده کرد. این دایرةالمعارف از یک تقویم تاریخ نیز برخوردار است که در آن وقایع مهم جهان به صورت بسیار مختصر بر شمرده شده است که جذابیت بسیاری دارد. همچنین می توان در آن به متن ۷۸۱ سند مهم جهانی مانند منشور آتلانتیک، قوانین اساسی برخی کشورها و... دست پیدا کرد. فرهنگ لغت انگلیسی - انگلیسی این دایرةالمعارف که دارای ۸۲ هزار واژه است برای غیر انگلیسی زبانان یکی دیگر از جذابیت های این اثر است.

دایرةالمعارف گرولیبر (Grolier Multimedia Encyclopedia)

دایرةالمعارف گرولیبر بر روی دو لوح فشرده به زبان انگلیسی عرضه شده است. این دایرةالمعارف یک دایرةالمعارف عمومی است که دارای مقاله، عکس، فایل های صوتی و نقشه است. مقاله های آن دارای منبع و کتابشناسی است که می تواند راهنمای خوبی برای مطالعات بیشتر علاقه مندان به موضوع مورد نظر باشد. مثلاً در مقاله هایی که در مورد کشورهای جهان دارد می توان اطلاعات مختصر و مفیدی در مورد مشخصات جغرافیایی، پوشش گیاهی، مردم شناسی، وضعیت آموزش، بهداشت، هنر، اقتصاد، حکومت، تاریخ و... به دست آورد. در بخش اطلس آن می توان با کلید کردن بر روی نقاط مورد نظر به یک نقشه ریزتر با مشخصات جزئی تری از هر منطقه و کشور دست پیدا کرد. حتی در مورد برخی شهرهای عمده جهان

محدودیت های خاص خود را به دنبال می آورد. دانشنامه های الکترونیکی به چند صورت قابل دسترسی می باشند که عبارت است از: الف - به صورت لوح فشرده (CD). ب - امکان خریدن از طریق اینترنت و باراندازی آن و نصب و استفاده از آن در رایانه. ج - امکان دسترسی از طریق اینترنت به صورت Online به صورت رایگان یا با آبونه شدن و پرداخت هزینه.

در این میان در ایران به دلیل نبود قوانین حقوق معنوی، می توان نسخه بسیار ارزانی از برخی از دایرةالمعارف های الکترونیکی خارجی که قیمت آن در خارج از ایران صدها و گاه هزاران دلار است را به قیمت بسیار ارزانی تهیه کرد.^۱

در این میان حتی افراد در ایران از این امر سود جسته و با استفاده بسیار گسترده (و عملاً تنها با ترجمه به فارسی بخش نوشتاری آن) از نسخه های خارجی دانشنامه های الکترونیکی نسخه هایی شبه وطنی از دانشنامه های الکترونیکی ارائه دهند. (و حتی از قرار دادن قفل بر روی این نسخه ها برای جلوگیری از نسخه برداری غیرقانونی کوتاهی نکرده اند!) امری که در خارج از ایران و در حقیقت در کشورهایی که قوانین حقوق مالکیت معنوی محکمی وجود دارد ناممکن است و عواقب وخیمی را برای مرتکب در پی دارد.

این وضعیت اگرچه به نفع مصرف کنندگان این کالاها و فرهنگی در ایران تمام می شود، اما در بلند مدت مانع پرورش و تقویت تولیدکنندگان واقعی این آثار در ایران می شود.

دایرةالمعارف دین

(Encyclopedia of Religion)

این دایرةالمعارف که به زبان انگلیسی و به سر ویراستاری Mircea Eliade تهیه شده است حاصل پژوهش جمع بسیار بزرگی از متخصصان دین شناس است که مقاله های آنان به صورت مدخل الفبایی در ۱۶ جلد که جلد پایانی آن نمایه دایرةالمعارف است از سوی انتشارات مک میلان منتشر شده است.

مطالب این دانشنامه در دو بخش ادیان و تاریخ ادیان می باشد که در آن تلاش شده است تمام اندیشه ها، اعمال و پدیده های دینی و حتی اساطیر مربوط به آنان پوشش داده شود.

نسخه الکترونیکی این دانشنامه در یک لوح فشرده

ژاپن، کره، اسلاو، تبت و هند، و آمریکای لاتین دست پیدا کرد. علاوه بر این می توان به صورت زمانی به مدخل ها و مقاله هایی مربوط به فلسفه باستان، قرون وسطی، رنسانس، قرن های ۱۷، ۱۸، ۱۹ و ۲۰ دست پیدا کرد.

افزون بر آن این دایرة المعارف دارای امکان جست و جو در مدخل ها و موضوع ها، امکان جست و جو در کتابشناسی مدخل ها و پرینت گرفتن را نیز دارد. مزیت مهم دیگر این دایرة المعارف الکترونیکی، امکان استفاده از آن با ریختن آن بر روی حافظه سخت افزار رایانه و استفاده بدون لوح فشرده است.

دایرة المعارف بریتانیکا ۲۰۰۲

(Britannica 2002)

دایرة المعارف عمومی بریتانیکا یکی از معتبرترین، شناخته شده ترین و بزرگ ترین دایرة المعارف های جهان است. بنگاه ناشر این دایرة المعارف یک نسخه الکترونیکی در دو لوح فشرده به علاوه یک لوح نصب آن بر روی رایانه منتشر کرده است.

این دایرة المعارف دارای ۹۰ هزار مقاله، ۵ هزار عکس، ۴۰۷ نقشه، ۱۰۰۰ جدول، ۷۰ فایل صوتی و ۵۰ فیلم ویدیویی کوتاه است. علاوه بر این از یک فرهنگ لغت انگلیسی به انگلیسی

(عموماً غربی) می توان به نقشه این شهرها دست یافت؛ این نقشه ها همراه با مقاله های کوتاهی در مورد تاریخ شکل گیری، گسترش و تحولات آن شهر و حتی در برخی موارد نقاط دیدنی آن است.

از سوی دیگر در داخل هر مقاله در صورتی که از مدخل دیگری که در درون دایرة المعارف به صورت مدخل مجزا وجود دارد استفاده شود، ارجاعات راهگشایی صورت می گیرد.

دایرة المعارف فلسفه راتلج

(Routledge Encyclopedia of Philosophy)

دایرة المعارف فلسفه راتلج از معدود دایرة المعارف های فلسفی دنیاست که در آن به طور دقیق و موجز به مفاهیم، مکاتب و افراد در حوزه فلسفه پرداخته شده است. این دایرة المعارف که نسخه چاپی آن در ۹ جلد منتشر شده است دارای یک نسخه ویرایش الکترونیکی نیز می باشد.

در نسخه الکترونیکی آن علاوه بر امکان دسترسی به مدخل ها به صورت الفبایی که در نسخه چاپی آن میسر شده است، می توان به صورت موضوعی نیز به مدخل ها دسترسی پیدا کرد. از این رو دسته بندی های دیگری مانند، فلسفه اسلامی، یهود، بودایی، مسیحی، معرفت شناسی، اخلاق و فلسفه، حقوق، دین، یا منطقه ای مانند فلسفه آفریقایی، چین،

نیز سود می برد و برخی از مقاله های آن دارای کتابشناسی ارزشمندی است.

این دایرةالمعارف تمام مزایای یک دایرةالمعارف الکترونیکی را دارد و بنگاه ناشران امکان به روزسازی دانشنامه را به صورت رایگان Online در خدمات اینترنتی خود برای دارندگان نسخه الکترونیکی فراهم کرده است. افزون بر آن می توان از طریق اینترنت نیز با مراجعه به سایت www.Britannica.com و پرداخت حق عضویت بدون داشتن لوح فشرده از این دایرةالمعارف استفاده کرد. استفاده از نسخه الکترونیکی بریتانیکا این مزیت را دارد که علاوه بر دسترسی به مطالب ۳۲ جلد نسخه چاپی آن به مطالب به روزتری دسترسی پیدا کرد. کاری که در مورد نسخه چاپی با دشواری بسیار صورت می گیرد.

دایرةالمعارف اسلام (Encyclopedia of Islam)

دایرةالمعارف جهان اسلام حاصل کار گروه بزرگی از دانشمندان اسلام شناس و خاورشناسان اروپایی و غیر اروپایی است که ویرایش دوم آن در سال ۱۹۸۶ از سوی انتشارات بریل هلند منتشر شده است. این دایرةالمعارف که از معروف ترین و معتبرترین دایرةالمعارف های جهان در مورد جهان اسلام است و در ۱۱ جلد چاپ شده است دارای یک نسخه الکترونیکی بر روی لوح فشرده نیز می باشد. بدین ترتیب با سهولت بیشتر و با هزینه بسیار کمتری افراد می توانند یک نسخه شخصی از این دایرةالمعارف را تهیه و استفاده کنند.

شرکت میکروسافت نیز در زمینه نشر دایرةالمعارف عمومی فعال است. برای نمونه یک دایرةالمعارف

ابزار موسیقی را منتشر کرده است که در آن نام، مشخصات فنی مانند جنس، اندازه، خواستگاه، طبقه بندی و توضیحاتی در مورد تکامل سازها و نمونه هایی از نواختن آن را به صورت فایل صوتی در برمی گیرد. در کنار این دایرةالمعارف تخصصی کوتاه یک دایرةالمعارف عمومی به نام Encarta را نیز منتشر کرده است.

در ایران نیز تلاش هایی برای تولید دایرةالمعارف عمومی صورت گرفته است. یکی از بهترین محصول های ارائه شده در این حوزه دایرةالمعارف عمومی چند رسانه ای پارسیکا ۸۰ است.

این دایرةالمعارف دارای ۳۳ هزار مقاله، ۳۸۶۵ عکس و ۳۰۰ نقشه است. در این اثر علاوه بر امکان دسترسی الفبایی، می توان در دسته بندی های دیگری مانند، علوم فیزیک و تکنولوژی، زیست شناسی، جغرافی، تاریخ، علوم انسانی و اجتماعی، مذهب و فلسفه، هنر و ادبیات، زبان، هنرهای اجرایی به مقاله ها و عکس های آن دسترسی پیدا کرد.

هم چنین در این دایرةالمعارف پرچم کشورها، سرود ملی آنان و نمونه های کوتاهی از موسیقی سنتی آنان نیز وجود دارد. در مجموع در آن ۴۰ ویدیو کلیپ و ۱۰ ساعت صوت گنجانده شده است.

افزون بر آن این دایرةالمعارف دارای یک فرهنگ لغت فارسی به فارسی است که حتی مثال هایی از استفاده آنان نیز ذکر شده است. اگرچه در تهیه این اثر حظ وافرو استفاده بسیار گسترده ای از آثار مشابه تهیه شده در خارج از ایران به زبان انگلیسی برده شده است (که خلاف قانون مالکیت معنوی است)، اما ارزش آن را نمی توان انکار کرد.

پی نوشت:

۱- کتابفروشی کتاب مرجع وابسته به بنیاد دایرةالمعارف اسلامی در خیابان فلسطین یکی از بهترین جاها برای تهیه برخی از این لوح هاست.

